

і захист господарів від чогось небезпечного. Канву цих дій формує схематичний принцип амбівалентности сакрального.

Південноукраїнське село внааявлює динамічну картину вічного людського буття. Організоване й об лаштоване для оптимальної резистенції кожного й усіх. Сільські традиційні локуси – це елементи коду просторової інформації. Знання й уміння розшифрувати його дозволяє новому поколінню не тільки приймати, оброблять, зберігати, реалізовувати успадковану інформацію про характер взаємодії людей з природою, але й виробляти нові, прийнятніше структури; такі, що покликані вбезпечувати єдність громади, родини, високу мораль, безбідне існування.

Список використаних джерел:

1. Люба моя Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети та повір'я українського народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/69250/kulturologiya/chas_vidpochivati_dozvillya
2. Час відпочивати (дозвілля) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvory.net.ua/ukrainska_literatura/lib2/dovidnyk/281.html
3. Весільний вінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://weddings.if.ua/wedding-garland>
4. Тернер В. Проблема цветовой классификации в примитивных культурах / В.Тернер // Семиотика и искусствоведение. – М. : Знание, 1972. – С. 50–81.
5. Пасто Т. Заметки о пространственном опыте в искусстве / Пасто Т. // Семиотика и искусствоведение. – М. : Знание, 1972. – С. 164–172.
6. Чижикова Л. Свадебные обряды «кержаков» / Л. Чижикова // Рідний край. – 1997. – № 7(462). – С. 61–65.

Тарасенко Л.Б.

*кандидат історичних наук, доцент,
Одеський державний університет внутрішніх справ*

ГОЛОДИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В ДОНБАСІ

Коли на початку 20-х рр. ХХ ст. південне українське село (втім, як і російське) охопив голод, більшовицька влада офіційно його замовчувала. На шпальтах газет постійно розміщувалися повідомлення про страхіття голоду в Поволжі, звертання партійно-державних діячів до українського селянства з закликами допомоги голодуючим росіянам, інформаційні матеріали щодо масштабної іноземної допомоги голодуючим Поволжя білизною, одягом, взуттям, цукром тощо [1, с. 1; 2, с. 2; 3, с. 1; 4, с. 1]. У той же час південним українським губерніям надання допомоги не передбачалося.

Валовий збір зерна в 1921 р. на душу населення в постраждалих українських губерніях: Миколаївській, Одеській, Запорізькій, Катеринославській, Донецькій, Полтавській та Кременчуцькій – складав 6,6 пудів, в інших губерніях – 16,7 пудів. Зібраного хліба не вистачало:

продовольча потреба на основі досліджень відомого російського вченого-аграрника О.В. Чайнова складала 17 пудів разом із картоплею, а без неї від 14,5 до 16,0 пудів на душу населення в рік [5, с. 8].

У Донецькій губернії зібрали 15,4 млн. пудів зерна: в Бахмутському, Гришинському, Луганському повітах виходило 4,3-4,6 пуда, в Маріупольському, Юзівському – 2,5-2,8 пуда на їдця. Лише в Слов'янському та Слов'яносербському районах, де спека менше вразила урожай, – 6,8-7,6 пуда. Це означало, що повіти могли прогодувати себе від 3 (Маріупольський, Юзівський) до 9 місяців (Старобільський). Але жоден з повітів Донецької губернії не був офіційно визнаний до кінця 1922 р. голодуючим [6, с. 44].

У 1921 р. Москва не звільнила Україну від задачі продподатку, що замінив продрозверстку, та був не набагато нижчий за неї. Збирання продподатку велось старими насильницькими, репресивними, надзвичайними мірами, реквізувався навіть посівний матеріал. Ще в березні 1921 р. губернський з'їзд Рад і комнезамів, що пройшов у Бахмуті (Артемівську), ухвалив організувати в селах продовольчі загони з незаможних селян для вилучення посівного матеріалу з тих районів, які не виконали продовольчу розкладку [7, с. 1].

Становище селянства катастрофічно ускладнювалося з кожним днем, особливо взимку 1921-1922 рр. та навесні 1922 р.: у грудні 1921 р. у неврожайних губерніях України голодувало 12% населення, у травні 1922 р. – 39,2%, тобто за півроку кількість голодуючих збільшилася в 3 рази [8, с. 3].

Населення вживало сурогати, споживало те, що не підлягає споживанню. Там, де з'їдені солом'яні дахи, собаки, коти, шкіри, хомути, чоботи і навіть столи, відмічалися випадки некро- і антропофагства [9, с. 84]. Так, у лютому 1922 р. в Маріупольський повітовий виконавчий комітет було доставлено декілька дитячих голів, підібраних у волостях повіту [4, с. 1]. Цілі села та райони Маріупольського повіту харчувалися виключно глиною, зростала смертність. У Гришинському повіті зареєстровано 100 тисяч голодуючих, у тому числі 60 тисяч дітей [10, с. 2]. У Шахтинському повіті в зв'язку з посиленням голоду в їжу йшли дубова кора, листя дерев, тирса, трава тощо [11, с. 2].

Лише в січні 1922 р. Донецька губернія одержала дозвіл припинити вивезення харчів [12, с. 65]. У лютому 1922 р. чинилися спроби, хоч і з запізненням, вирішити проблему голоду шляхом відкриття столових та харчувальних пунктів, але зазначена акція мало що дала: відсоток задоволення голодуючих у Луганському повіті складав 2%, у Слов'яносербському – 4%, у Шахтинському – 9,5%, у Юзівському – 24% [8, с. 5].

У травні 1922 р. у Донецькій губернії голодувало 446 002 дитини віком до 16 років, що складало майже 55% від загальної кількості голодуючих губернії [8, с. 5]. Особливо тяжким було становище дітей, які в період голоду залишалися сиротами. В селах із кількістю населення в 1500 чоловік налічувалося до 40 й більше круглих сиріт. Родичі не могли їх прийняти, бо самі голодували, приюти були переповнені й там теж голодували, тому через місцеву пресу влада зверталася до громадян із проханням прийняти дітей, хто скільки зможе [11, с. 1]. Осиротілих дітей віком до 15 років включно

розміщували серед того населення, яке давало на те свою згоду [13, с. 2]. Частково таких дітей забирали родичі, для сиріт на кошти з місцевих фондів відкривалися дитячі дома, годувальні пункти та столові. У Маріупольському повіті був відкритий дитячий дім імені Короленка [14, с. 2], 30 дитячих столових, у яких отримували їжу 7 200 дітей [15, с. 1]. 31 лютого 1922 р. у Луганському повіті було відкрито 5 годувальних пунктів для дітей: у Слов'яносербську – на 200 дітей, у станиці Луганській – на 75 дітей, у Великій Чернігівці – на 75 дітей, у Петропавловську – на 75 дітей, у Луганську – на 150 дітей [10, с. 2].

Проте перевагу в продовольчому постачанні влада надавала промисловим районам, а не голодуючим у селах: на шахтах Донбасу восени 1921 р. було утворено тримісячний запас хліба, тоді як у селах люди не дістали ні зернини.

Свідоме та цілеспрямоване офіційне замовчування голоду в Україні партійно-державним керівництвом всіх рівнів майже до лютого 1922 р. унеможливлювало допомогу голодуючим з боку міжнародних організацій. Ізоляція військовими підрозділами голодуючих регіонів від іншої частини України не давала можливості вирішити проблему голоду власними зусиллями.

16 січня 1922 р. Політбюро ЦК КП(б)У дозволило розмістити у пресі відомості про голод на півдні України [16, с. 24]. Утім 21 лютого 1922 р. до Києва прибув Голова ВЦВКу М.І. Калінін, котрий разом із Головою ВУЦВКу Г.І. Петровським під час зустрічей з населенням наголошував на тому, що українці відстають у справі допомоги голодуючим Поволжя, та дорікав тим, що одна лише Курська губернія відправила в Поволжя 400 вагонів хліба, а вся Україна – теж 400 вагонів [17, с. 1]. Робота щодо вилучення хліба з України тривала.

Усе ж, хоча б в очах світової громадськості влада повинна була тепер боротися з голодом і в Україні. З літа 1922 р. кошти, що надходили до фонду боротьби з голодом у республіці, почали використовувати винятково для голодуючих України. Але тільки після врожаю 1923 р. продовольча ситуація в республіці почала змінюватися на краще.

Проте, огляди про стан сільського господарства губернії дають підставу стверджувати, що за голодом 1921-1923 рр. у Донбасі стався ще один – взимку 1924-1925 рр. Тепер на межу голоду селян поставив недорід 1924 р. Серед селянства спостерігалось хвилювання щодо непосильності сплати сільськогосподарського податку внаслідок недороду. Навчені попереднім голодом та продрозкладковими методами збирання податку заможні селяни Кам'янського району Шахтинської округи говорили: «Господь хліба не дав, а комуністи заберуть останнє» [18, арк. 370]. В Старобільській окрузі, що найбільше вражена недородом, економічне становище селянства було неймовірно тяжким, кількість голодуючих стрімко збільшувалася, зареєстровані смертельні випадки на ґрунті голоду. Посилювався виїзд селянства у врожайні місця, при цьому ліквідувалися господарства. Зростало жебрацтво, як і раніше, спостерігався збут худоби, будівель та здавання земельних наділів куркульству. 45 дворів с. Білолуцька виїхало зовсім, здавши свої землі в оренду куркульству. Близько 30 господарів відігнали свою худобу

на зимівлю в Донську область з-за відсутності в селі фуражу. Насіннева позика, що була відпущена селянам с. Ново-Біленька Старобільської округи, з'їдена голодуючими, внаслідок чого залишився незасіяним ярівий клин на 30% [19, арк. 63, 68, 210].

Неврожай хліба в 1924 р. в Луганській окрузі поставив під загрозу питання про забезпечення населення посівним матеріалом на весну 1925 року. Голодуючих в окрузі зареєстровано до 10 000 чоловік, а голод тільки набирив силу. Найбільш вражені голодом райони: Петровський, Слов'яносербський, Лугансько-Станичний, Городищенський тощо [20, арк. 39].

Отже, майже вся перша половина 20-х років ХХ ст. у Донбасі позначилася голодами: Голодомором 1921-1923 рр. та голодом взимку 1924-1925 рр. з-за неврожаю 1924 р. Лише 1925 рік із його врожаєм нарешті припинив голод.

Список використаних джерел:

1. «Луганская правда». – 1922. – 4 января. – № 4.
2. «Луганская правда». – 1922. – 10 января. – № 8.
3. «Луганская правда». – 1922. – 15 января. – № 12.
4. «Луганская правда». – 1922. – 21 февраля. – № 40.
5. Мышкис В.С. Народное хозяйство Украины в I четверти 1922/1923 гг. / Мышкис В.С. – Х., 1923. – 95 с.: табл. + 2 графика.
6. Бут О.М. «Економічна контрреволюція» в Україні в 20-30-і роки ХХ століття: від нових джерел до нового осмислення За заг. ред. О.М. Бута. 2 вид., виправлене і доповнене / О.М. Бут, П.В. Добров – Донецьк, 2002. – 315 с.: іл.
7. «Луганская правда». – 1921. – 9 марта. – № 32.
8. «Голод и помощь» в УССР: Цифровые данные по материалам Центральной комиссии помощи голодающим при ВУЦИКе на 1 мая 1922 года. – Х., 1922. – 18 с.
9. Мороз О. Українське селянство I пол. ХХ століття. Трагедія і героїзм / О. Мороз, С. Злупко. – Львів, 1997. – 165 с.
10. «Луганская правда». – 1922. – 5 февраля. – № 28.
11. «Луганская правда». – 1922. – 4 марта. – № 50.
12. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Роберт Конквест; (пер. з англ.). – К., 1993. – 384 с.: іл.
13. «Луганская правда». – 1922. – 9 февраля. – № 31.
14. «Луганская правда». – 1922. – 18 февраля. – № 39.
15. «Луганская правда». – 1922. – 10 февраля. – № 32.
16. Історія українського селянства: Нариси у 2-х т. / В.А. Смолій (відп. ред.); НАН України. Інститут історії України. – К., 2006. – Т. 2 / О.В. Андрощук, В.К. Баран, О.М. Веселова та ін. – 2006. – 652 с.: іл.
17. «Луганская правда». – 1922. – 21 февраля. – № 40.
18. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф.Р-1146. – Оп.2. – Спр. 128. – 451 арк.
19. ДАДО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 2342. – 401 арк.
20. Державний архів Луганської області. – Ф. П. 34. – Оп. 1. – Спр. 56. – 246 арк.